

8. Кримінальний процес, криміналістика;

Сенченко Н.М.

*доцент кафедри кримінального права та правосуддя
Чернігівського національного технологічного університету*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ, ЩОДО ЯКОЇ ВИРІШУЄТЬСЯ ПИТАННЯ ПРО ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ

Захист неповнолітньої особи, щодо якої вивіщується питання про обрання запобіжного заходу, здійснюється за загальним правилами захисту, проте має свої певні особливості.

Відповідно до положень ч.1 ст.492 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), за наявності відповідних підстав до неповнолітнього може бути застосовано один із запобіжних заходів, передбачених КПК України, з урахуванням його вікових, психологічних особливостей та роду занять. Захиснику слід пам'ятати, що тримання під вартою може застосовуватись до неповнолітнього лише у виняткових випадках з визначенням якомога коротших термінів такого тримання та забезпечення періодичного перегляду через короткі проміжки часу підстав його застосування чи продовження [1]. Тримання під вартою може застосовуватись до неповнолітнього лише у разі, якщо він підозрюється або обвинувачується у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, за умови, що застосування іншого запобіжного заходу не забезпечить запобігання ризикам, зазначеним у ст. 177 КПК України. Про затримання і взяття під варту неповнолітнього негайно сповіщаються його батьки чи особи, які їх замінюють (ч.3 ст. 492 КПК України).

Відповідно по положень ст.37 Конвенції про права дитини, яка була прийнята 44-ю сесією Генеральної Асамблеї ООН у 1989 році, ратифікована Верховною Радою України 27 лютого 1991 року, арешт, затримання чи тюремне ув'язнення дитини здійснюються згідно із законом та використовуються лише як крайній захід і протягом якомога коротшого відповідного періоду часу; вимагається також гуманне ставлення до кожної позбавленої волі дитини і повага до гідності її особи з урахуванням потреб осіб її віку. Зокрема кожна позбавлена

волі дитина має бути відокремлена від дорослих, якщо тільки не вважається, що в найкращих інтересах дитини цього не слід робити, вона має право підтримувати зв'язок зі своєю сім'єю шляхом листування та побачень, за винятком особливих обставин. Кожна позбавлена волі дитина повинна мати право оспорювати законність позбавлення її волі перед судом чи іншими компетентним, незалежним і безстороннім органом та право на невідкладне прийняття ними рішень щодо будь-якої процесуальної дії [2].

Відповідно до Мінімальних стандартних правил ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (1985 р), тримання неповнолітнього під вартою до суду застосовується лише як крайній захід і протягом найкоротшого періоду часу та за можливості замінюється іншими альтернативними заходами [3].

Особа, котра після досягнення одинадцятирічного віку та до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, щодо якої наявні достатні підстави вважати, що вона вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, за яке Кримінальний закон передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад п'ять років, може бути поміщена у приймальник-розподільник для дітей на строк до тридцяти днів на підставі ухвали слідчого судді, суду, постановленої за клопотанням прокурора, згідно з правилами, передбаченими для обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (ч.4 ст.499 КПК України). До того ж слідчий суддя, суд зобов'язаний відмовити у поміщенні особи у приймальник-розподільник для дітей, якщо прокурор не доведе наявність достатніх підстав вважати, що особа вчинила суспільно небезпечне діяння, яке підпадає під ознаки діяння, за яке Кримінальний закон України передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад п'ять років, наявність ризиків, які дають достатні підстави вважати, що особа може здійснити дії, зазначені у ч.1 ст.177 КПК України, та що жоден із більш м'яких заходів не може запобігти цьому (ч. 4 ст.499 КПК України).

До неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених може бути застосований спеціальний запобіжних захід - передання їх під нагляд батьків, опікунів чи

піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі, - передання їх під нагляд адміністрації цієї установи.

Передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи полягає у взятті на себе будь-ким із зазначених осіб або представником адміністрації дитячої установи письмового зобов'язання забезпечити прибуття неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а також його належну поведінку. Передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків та інших осіб можливе лише за згодою обох сторін, за умови подання батьками (опікунами, піклувальниками) письмового зобов'язання про забезпечення прибуття неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду.

Отже, захиснику неповнолітньої особи, стосовно якої вирішується питання про обрання запобіжного заходу, необхідно з'ясувати, перш за все, позицію підзахисного щодо можливості застосування запобіжного заходу у вигляді передання під нагляд. Враховуючи вік підзахисного та інші особливості, прийняття правильного рішення значно залежатиме від того, наскільки чітко адвокат розтлумачить клієнту порядок застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження та наслідки його порушення. В зв'язку з цим на захисника покладається виконання певної роботи, пов'язаної із необхідністю зустрітися з батьками чи іншими особами та з'ясувати характер їх стосунків із неповнолітнім. Переконавшись у тому, що застосування відповідного заходу забезпечення кримінального провадження не завдасть шкоди інтересам клієнта, адвокат має роз'яснити батькам або іншим особам наслідки передання дитини під нагляд, відповідальність за порушення умов такого запобіжного заходу та отримати від батьків чи інших осіб докази наявності міцних зв'язків і спроможності впливати на поведінку неповнолітнього. Передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд можливе лише тоді, коли судом зібрано достатньо інформації про батьків, опікунів або піклувальників, про їх стосунки з неповнолітнім. Саме це дозволить переконатися у тому, що відповідні особи зможуть забезпечити досягнення мети застосування

запобіжного заходу, здійснюючи нагляд за неповнолітнім. Збирання таких доказів – це є обов'язок захисника. Такі докази можуть бути отримані адвокатом як від самих батьків, так і шляхом опитування осіб, які проживають поряд із сім'єю, інших близьких родичів. За відсутності заперечень батьків та дитини адвокат може звернутися за отриманням доказів існуючих між ними стосунків до навчального закладу, де набуває освіту неповнолітній, різних гуртків, секцій і т. п. Передання неповнолітніх, які виховуються у дитячій установі, під нагляд адміністрації цієї установи можливе за одночасної наявності наступних умов: згоди адміністрації дитячої установи на передання дитини під нагляд; згоди самого неповнолітнього на передання під нагляд; письмового зобов'язання представника адміністрації забезпечити прибуття неповнолітнього підозрюваного и обвинуваченого до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а також його належну поведінку.

Готуючись до розгляду такого клопотання, захисник має отримати максимальну кількість відомостей про стосунки неповнолітнього із адміністрацією та вихованцем закладу. У разі, якщо отримана інформація ставить під сумнів доцільність застосування такого запобіжного заходу до неповнолітнього, адвокату слід обґрунтовано заперечувати застосування цього заходу та надавати слідчому судді, суду докази того, що до неповнолітнього не може бути застосований цей захід. Як альтернативу захисник може пропонувати суду обрати інший запобіжний захід, який за своєю природою і наслідками не є більш суворим.

Захисникові слід самостійно підготувати текст письмового зобов'язання батьків (опікунів, піклувальників), представника адміністрації дитячої установи про забезпечення прибуття неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого до слідчого, прокурора, слідчого судді та суду.

Питання передання неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи розглядається за клопотанням сторони захисту під час розгляду питання про обрання запобіжного заходу (ст.493 КПК України).

У своїх запереченнях проти обрання неповнолітньому того чи іншого запобіжного заходу захиснику необхідно в обов'язковому порядку посилатись на відповідну практику ЄСПЛ [4,5,6].

Особа, яка взяла зобов'язання про нагляд, має право відмовитись від подальшого виконання цього зобов'язання, повідомивши про це орган досудового розслідування чи суд заздалегідь.

Отже, при розгляді відповідних питань щодо неповнолітніх слід сумлінно виконувати покладені обов'язки будь-якими суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності з метою дотримання прав, свобод та інтересів неповнолітніх у кримінальному провадженні і діяти в межах і відповідно до вимог закону.

Література:

1. Асеєнов та інші проти Богларії.- [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.srji.org/resources/search/33>.

2. Конвенція про права дитини.- [Електронний ресурс].- Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021

3. Пекінські правила [Електронний ресурс] .- Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. - Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_211.

4. Офіційний веб-сайт Європейського суду з прав людини / HUDOC Database; Judgment case of CASE OF KORNEYKOVA v. UKRAINE (Application no. 39884/05). Strasbourg: European Court of Human Rights, 2012. – [Електронний ресурс].–Режимдоступу : [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108654#{"itemid":\["001-108654"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-108654#{).

5. Рішення ЄСПЛ у справі «Свершов проти України» (Заява № 35231/02) від 2008 р. [Електронний ре- сурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_428.

6. Узагальнення судової практики судів першої та апеляційної інстанцій у справах стосовно осіб, які тримаються під вартою // Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кри- мінальних справ [Електронний ресурс]. – Режим досту- пу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0002740-13>.